

LUNDS
UNIVERSITET

Med risk för aids

En studie om skapandet av kategorier i svensk
dagspress 1985

Märta Ekblom Rydstern

GNVK01

Centrum för Genusvetenskap

Lunds Universitet

Handledare: Lena Karlsson

Kandidatuppsats, 15 hp.

VT13

Abstract

This thesis aims to examine how the newspaper *Dagens Nyheter* portrayed the risk groups of HIV/AIDS. There was a constant categorization of these risk groups in Swedish news reports. The material used for this thesis are newspaper articles from January to June in 1985. The time-frame chosen is motivated because it was a crucial time in Swedish society, only three years after the first case of HIV/AIDS was discovered and before modifying drugs were developed. This study focuses on issues with categorization and it explores if and how categorization of these risk groups created a distinction between "us" and "them" in relation to the disease. Through the use of discourse analysis and theories regarding fear and moral the thesis explores the idea that there is a line drawn between the risk groups and society as a whole, as well as within the risk groups. Homosexual men belonged to a group where the negative categorization was shaped by moral values of the society and they were seen as outsiders of the normative. On the other side of the division were sex workers and drug users, and they were seen as a threat to society because of society's conception of their lack of knowledge when it came to how the disease was inflicted. The risk groups highlighted in *Dagens Nyheter* in 1985 are still suffering from stigmatization, therefore the discourse regarding HIV/AIDS and the categorization of risk groups is still an important issue today that needs to be adressed by our society.

Key words: HIV/AIDS, risk groups, categorization, fear, moral

Nyckelord: HIV/AIDS, riskgrupper, kategorisering, rädsla, moral

Innehållsförteckning

1. Inledning	s. 4
1.1 Bakgrund.....	s. 4
1.2 Syfte och frågeställning.....	s. 5
1.3 Begreppsanvändning.....	s. 5
1.4 Tidigare forskning.....	s. 6
1.5 Teoretiska utgångspunkter.....	s. 9
1.5.1 Diskurs och sjukdom.....	s. 10
1.5.2 Diskurs och moral.....	s. 11
1.5.3 Kategorisering i diskurs.....	s. 12
1.5.4 Rädsla i diskurs.....	s. 13
2. Metodologi, material och metod	s. 15
2.1 Metodologisk utgångspunkt.....	s. 15
2.2 Empiri och urval.....	s. 15
2.3 Diskursanalys.....	s. 16
3. Analys	s. 19
3.1 Moral.....	s. 19
3.1.1 Levnadssätt.....	s. 19
3.1.2 På ett samhällsplan.....	s. 21
3.1.3 Moralen och vi och de.....	s. 23
3.2 Rädsla.....	s. 26
3.2.1 Smittspridning.....	s. 26
3.2.2 Att smittas.....	s. 28
3.2.3 Rädslan och skapandet av vi och de.....	s. 31
4. Slutsatser	s. 34
4.1 Avslutande diskussion.....	s. 35
Litteraturförteckning	s. 36

1. Inledning

Under hösten 2012 gav Jonas Gardell ut sin första bok i romanserien *Torka aldrig tårar utan handskar*, vilken även sändes som tv-serie under samma tid. Beskrivningen av serien lyder: ”Torka aldrig tårar utan handskar är en roman om när aids kom till Sverige och Stockholm under 80-talet.”¹. Gardell berättar en historia som är baserad på hans personliga erfarenheter om när HIV/AIDS kom till Sverige. Min tolkning är att Gardells personliga historia togs, i tv-sofforna, utan vidare reflektion emot som sanningen om HIV/AIDS. Detta bidrog till ett osynliggörande av att det fanns andra personer utöver homosexuella män som drabbades. Sara Edenheim skrev i *Dagens Nyheter* den 21 november 2012 artikeln ”Gardell gråter bara för männen” som framförde en kritik till detta mottagande av *Torka aldrig tårar*. Edenheim fick blandade reaktioner, många inflikade ”Ja, men det var ju bögarna som dog” vilket stämmer, men det gjorde även ”de prostituerade kvinnorna, drogmissbrukarna och de heterosexuella kvinnor som hade sex med hivpositiva män.”².

Edenheims inlägg öppnade upp mina ögon för en diskurs som med historien har blivit bortglömd: Historien om HIV/AIDS under 80-talet i Sverige, som involverade sexarbetare, droganvändare, blödarsjuka och homosexuella män. När jag senare började leta efter tidigare forskning om HIV/AIDS i Sverige under 80-talet var det lite som inte utgick från homosexuella män, som fokuserade på andra riskgrupper. Jag anser att denna historia är viktig att uppmärksamma på grund av problematiken av den konstanta kategoriseringen som kom med att svensk nyhetsrapportering definierade riskgrupper. Jag anser även att det är viktigt att problematisera den manliga hegemonin som är synlig i Gardells historia. Med detta menar jag att hans historia är värd att uppmärksamma, men samtidigt är reproduceringen av den manliga dominansen värd att reflektera över.

I denna studie väljer jag därför att fokusera på hur det skrevs om HIV/AIDS i *Dagens Nyheter* och hur människor kategoriserades i relation till sjukdomen. Här följer en uppsats med fokus på språk, kategorisering och uttryck för moral och rädsla.

1.1 Bakgrund

De första fallen av HIV/AIDS uppmärksammades i Sverige under 1980-talet, innan dess hade man upptäckt sjukdomen i USA och i sydliga delar av Afrika – det första dokumenterade fallet var hos en man som dog i Kongo 1959, kring vem det fanns misstankar om att han hade fått viruset från en apa³.

I västvärlden uppmärksammades de första fallen av HIV/AIDS hos homosexuella män, således blev

¹ <http://www.adlibris.com/se/product.aspx?isbn=9113043927>

² <http://www.dn.se/kultur-noje/debatt-essa/gardell-grater-bara-for-mannen>

³ Usdin, *The Non-Nonsense Guide to HIV/AIDS*, s. 14

HIV/AIDS första beteckning, 1981 i USA, GRID – gay-related immune deficiency. Denna beteckning är delvis bidragande till stigmatiseringen av HIV/AIDS⁴: Associationer angående den sexuella överföringen av sjukdomen är en bidragande faktor. Stigman som dessa kunde på så vis skapa ett ”vi” och ett ”de”, inte bara i den bemärkelsen av vem det är som löper störst risk att bli sjuk utan även ett särskiljande mellan riskgrupperna. Shereen Usdin, medicine doktor och folkhälsospecialist, argumenterar i *The Non-Nonsense Guide to HIV/AIDS* att denna distinktion är den allvarligaste av konsekvenser som kan ske av en stigmatisering⁵. Genom att HIV/AIDS associeras med sex och död har det bidragit till att sjukdomen har genomsyrats av tabu och rädsla inför den eventuella diskriminering som följer med att man är HIV-positiv⁶.

1.2 Syfte och frågeställning

Syftet med denna uppsats är att undersöka hur *Dagens Nyheter* år 1985 skrev om riskgrupper för HIV/AIDS. Med ett fokus på kategorisering vill jag undersöka om och hur det skapas en distinktion mellan ett ”vi” och ett ”de/dem” i relation till sjukdomen. Frågeställningarna som ska guida mig genom analysen blir därmed:

- Hur talas det om HIV/AIDS i *Dagens Nyheter* januari – juni 1985?
- Hur konstrueras riskgrupper inom diskursen om moral?
- Hur konstrueras riskgrupper inom diskursen om rädsla?

1.3 Begreppsanvändning

Med denna del vill jag ge en förklaring av begrepp och kategorier som jag kontinuerligt kommer att använda mig av i detta arbete. Eftersom problematik med kategorisering är ett överlappande tema i denna uppsats anser jag att denna precisering är viktig att göra.

Kvinna: När jag använder mig av begreppet kvinna syftar jag till någon vars biologiska och juridiska kön är detsamma som personen själv identifierar sig med och uppfattas som. Detta kallas för cis-kvinna.

Man: När jag använder mig av begreppet man syftar jag till någon vars biologiska och juridiska kön är detsamma som personen själv identifierar sig med och uppfattas som. Detta kallas för cis-man.

⁴ Usdin, *The Non-Nonsense Guide to HIV/AIDS*, s. 18

⁵ Usdin, *The Non-Nonsense Guide to HIV/AIDS*, s. 62

⁶ Usdin, *The Non-Nonsense Guide to HIV/AIDS*, s. 120

Riskgrupp: Begreppet riskgrupp har jag tagit från mitt material ur *Dagens Nyheter* som använde sig av begreppet för att ringa in människor som löpte störst risk för att drabbas av HIV/AIDS. *Dagens Nyheter*s definition av riskgrupper den 4 maj 1985 lät som följer:

Personer med antikroppar mot aids och deras sexpartners.

Män som har haft samlag med män efter 1979.

Kvinnliga sexpartners till bisexuella män.

Injicerade narkomaner och deras sexpartners.

Prostituerade och den som besökt prostituerade efter 1979.

Invandrare från de afrikanska länderna kring ekvatorn och Haiti, samt deras sexpartners.

Blödarsjuka, deras sexpartners och tills vidare föräldrar som vårdar blödarsjuka barn.

Personer med förstörade lymfkörtlar på flera ställen.⁷

Jag väljer dock att använda mig av termerna ”sexarbetare” och ”droganvändare” istället för prostituerad och injicerande narkomaner. ”Prostituerad” och ”narkoman” är begrepp vilka jag anser vara generaliserade medan ”sexarbetare” och ”droganvändare” är begrepp som inte är lika vedertagna. Jag väljer därför att göra denna benämningssändring för att försöka undvika att från början präglade min analys med vad jag anser vara en negativ generalisering.

Västvärlden: Jag använder mig av begreppet västvärlden i brist på något annat som ger liknande associationer. När jag skriver västvärlden syftar jag till Sverige och USA baserat på den information jag fått ut av mitt material, vilket gör samma syftning som jag själv. Dock behöver inte västvärlden nödvändigtvis vara en plats utan västvärlden kan snarare vara en diskurs.

Allmänheten: En beteckning för alla som, inom diskursen, befinner sig utanför riskgrupperna.

HIV/AIDS: Jag har valt att konsekvent använda mig av HIV/AIDS i min studie oavsett om jag pratar om infektionen HIV eller om sjukdomen AIDS. Detta gör jag delvis för att HIV 1985 hette HTLV-3 och för att människor vilka var HIV-positiva ofta blev felaktigt beskrivna som AIDS-bärare⁸.

1.4 Tidigare forskning

Här presenterar jag den tidigare forskning jag har funnit. Jag poängterade ovan att mycket av den forskning jag har funnit fokuserar på diskursen om homosexuella män och HIV/AIDS, några av de

⁷ DN 15

⁸ Watney, *The Spectacle of AIDS*, s. 75

studierna presenterar jag här. Utöver dessa har jag funnit antologin *AIDS and Men* vilken har ett heterosexuellt perspektiv på diskursen om HIV/AIDS. Anna Bredströms avhandling *Safe Sex, Unsafe Identities* belyser hur föreställningar om riskgrupper har kommit att påverka diskursen om sjukdomen. Mina frågeställningar ligger nära Bredströms men jag jobbar i denna uppsats med annat material än vad hon har gjort.

George Svéd ger i antologin *Homo i folkhemmet: Homo- och bisexuella i Sverige 1950 - 2000* en beskrivning om när HIV/AIDS kom till Sverige. Svéd beskriver en tid i Sverige då sjukdomen var ny, skrämmande och för allmänheten okänd. Han beskriver även den bristande kunskapen om hur sjukdomen smittade. På grund av denna brist skedde en kategorisering där de som drabbades av sjukdomen blev sedda som riskgrupper i samhället. Riskgrupperna involverade homosexuella män, sexarbetare, droganvändare och blödarsjuka. Med undantag för de blödarsjuka, som fick sjukdomen genom smittat blod via blodtransfusion, levde resterande riskgrupper ett liv som ansågs vara olämpligt – promiskuöst och/eller droginvolverat. Denna kategorisering resulterade i en syn på HIV/AIDS där den sjuka blev sedd som smittospridare mer än drabbad av sjukdomen⁹.

Anna Bredström har skrivit avhandlingen *Safe Sex, Unsafe Identities* vilken berör frågor om hur migration, etnicitet och rasism hanterades i den svenska HIV/AIDS-policyn från 1980-talet fram tills 2008 då avhandlingen skrevs. Avhandlingen visar hur olika betydelser som har tilldelats HIV/AIDS i olika politiska sammanhang i stor utsträckning förmedlas genom föreställningar om ”ras”, etnicitet, kön och sexualitet. Bredström behandlar senare hur dessa föreställningar har kommit att spela en betydande roll för hur sjukdomen förstås. Avhandlingen undersöker även hur olika ”riskkategorier” snarare än att formas utifrån ett riskfyllt beteende istället formas av stereotypa identiteter¹⁰. Avhandlingen visar att trots HIV/AIDS-policyn, som uppmanade till säkra sexuella praktiker för att hindra spridningen av HIV/AIDS, så existerar föreställningen om sjukdomens spridning i säkra och osäkra identiteter. Bredström poängterar att begreppet ”riskgrupp” har varit tongivande inom diskursen kring HIV/AIDS vilket har visat sig vara vilseledande, Bredström exemplifierar på följande vis:

For instance, it is taken for granted that [...] infection is transmitted to gay men by sexual contact and not by, for instance, contaminated needles. Similarly, all immigrants in Sweden with HIV/AIDS are assumed to have been infected through heterosexual contact.¹¹

⁹ Svéd, *Homo i folkhemmet*, s. 230

¹⁰ Bredström, *Safe Sex, Unsafe Identities*, s. 16-17

¹¹ Bredström, *Safe Sex, Unsafe Identities*, s. 24-25

Bredström menar att riskgrupper stigmatiseras, det tas inte i betänkande att homosexuella män kan smitta/smittas på andra än homosexuella vägar och att immigranter med HIV/AIDS kan smitta/smittas på andra än heterosexuella vägar. På så vis är det föreställningar om smittande identiteter som blir gällande inom diskursen, snarare än beteenden som smittar.

Benny Henrikssons avhandling från 1995 *Risk Factor Love: Homosexuality, Sexual Interaction and HIV Prevention* behandlar homo- och bisexuella mäns kärleksrelationer, familjer och framförallt sexualitet. Avhandlingen består av fyra artiklar varav två undersöker så kallat riskbeteende och de andra två analyserar familje- respektive kärleksrelationer¹². Henriksson tar sig an dessa teman med hjälp av teorier om riskbeteenden bland annat där han fokuserar på beteendet som en effekt av svag karaktär samt som brist på kunskap. Henriksson teoretiserar även kring sambandet mellan promiskuitet och HIV, men han argumenterar för att dessa två inte behöver höra samman:

Research has shown that many men who are infected have been involved in stable relationships and many infected have had very few sexual partners. Others have had many sexual partners, but are not infected, because they have used safer sex techniques.¹³

Henriksson menar att kärlek är problematiskt för förebyggandet av HIV. Han menar att skyddat sex är likställt med flyktiga sexuella relationer och att ha oskyddat sex symboliserar att vara kär eller att befinna sig i en monogam relation¹⁴.

Sven Axel Månsson och Mats Hiltes *Mellan hopp och förtvivlan: En studie om hiv och homosexualitet* från 1990, behandlar hur homosexuella män reagerar då de har fått ett HIV-positivt besked. Det är en kvalitativ studie grundad på intervjuer med 16 HIV-positiva homosexuella män. Författarna fokuserar på olika skeden i homosexuella mäns liv när de har fått reda på att de är HIV-positiva. Författarna kom fram till att hur man reagerade på beskedet skiljer sig utifrån om man väntade sig det, eller om det var chockartat. Dessutom poängterar Hilde och Månsson att människans starka reaktioner måste förstås i relation till hur sjukdomen konstruerats i samhället: Pestliknande, där den utsatta får stå sitt kast¹⁵. Hur väl man hanterat beskedet är beroende av hur bekväm man är med sin homosexualitet, desto öppnare man är med sin homosexualitet desto lättare är det att hantera HIV/AIDS¹⁶.

Ingeborg Svenssons doktorsavhandling från 2007, *Liket i garderoben: En studie av sexualitet,*

¹² Henriksson, *Risk Factor Love*, s. 13

¹³ Henriksson, *Risk Factor Love*, s. 7

¹⁴ Henriksson, *Risk Factor Love*, s. 245

¹⁵ Månsson & Hilde, *Mellan hopp och förtvivlan*, s. 124

¹⁶ Månsson & Hilde, *Mellan hopp och förtvivlan*, s. 125

livsstil och begravning, fördjupar sig i AIDS-relaterade begravningar bland homo- och bisexuella män i Sverige på 1980-talet. Motiveringen för valet av denna tidsram var för att det då fanns en symbolisk koppling mellan homosexualitet, sjukdom och död. Svenssons centrala frågeställning är: ”Vad är det som händer när döden som en sociokulturell konstruktion korsar idéer om manlig homosexualitet?”¹⁷. Hon tar sig an denna frågeställning genom att behandla de begravningar som ingår i hennes material för att komma åt övergripande normer och värderingar¹⁸. Svensson fokuserar på vilka generella betydelser död, begravning och manlig homosexualitet bär på, för att nå en förståelse för vad det är som händer när kulturella föreställningar om döden korsar föreställningar om manlig homosexualitet. Svensson menar att *bögbegravningen* blir ett sätt för den avlidne att få uttrycka sig själv, sin historia och sin homosexuella kultur. Ceremonin uttrycker en vilja att få upprättelse mot det heteronormativa fördömandet av HIV/AIDS¹⁹.

Antologin *AIDS and Men: Taking Risk or Taking Responsibility?* från 1999 har ett heterosexuellt perspektiv och till skillnad från den tidigare presenterade forskningen inte fokus på Sverige. Antologin undersöker om kvinnor är sårbara inför HIV/AIDS och om män betar sig riskfyllt i relation till sjukdomen. Antologin är uppdelad i två delar: Del ett är skriven av Martin Foreman där han beskriver hur mäns beteende placerar kvinnor i en utsatt situation i HIV/AIDS-diskursen. Mäns ovilja att bära kondom är ett exempel på hur kvinnor hamnar i en prekär situation²⁰. Foreman betonar att en förändring i mäns beteenden måste ske för att distinktionen mellan sårbara kvinnor och män som betar sig riskabelt ska kunna upphöra. I del två analyseras denna relation vidare av journalister från elva länder. Foreman menar att män tar risker i relation till HIV/AIDS och att män bör ta större ansvar. Han menar även att det är svårt att svara på hur detta ska göras och hur frågan ska besvaras²¹. Snarare vill Foreman ge läsaren insikt i diskursen om mäns makt över kvinnor och bidra till större förståelse om hur HIV/AIDS påverkar heterosexuella maktstrukturer.

1.5 Teoretiska utgångspunkter

Det är med en poststrukturalistisk ansats jag tar mig an mitt empiriska material. Med en poststrukturalistisk ansats menar jag att det inte går att finna en sanning, vår verklighet konstrueras av språk och diskurser och bortom dessa diskurser finns det ingen sanning att finna²². Min syn på poststrukturalism hämtar jag från teoretikerna Ernesto Laclau och Chantal Mouffe som ligger bakom diskursteorin vilken jag förklarar mer ingående under 2.3 Diskursanalys. Ett centralt fokus i

¹⁷ Svensson, *Liket i garderoben*, s. 15-16

¹⁸ Svensson, *Liket i garderoben*, s. 15-16

¹⁹ Svensson, *Liket i garderoben*, s. 240

²⁰ Foreman, *AIDS and Men*, s. ix

²¹ Foreman, *AIDS and Men*, s. 47

²² Lykke, *Genusforskning*, s. 72

denna uppsats är hur känslor formuleras och hur dessa verkar för att konstruera kategorier i diskurs. Med hjälp av feministisk affektteori vill jag undersöka hur emotioner ges utrymme i mitt empiriska material. Min förståelse av affektteori hämtar jag från Sara Ahmed, professor i feminism-, queer- och etnicitetstudier, som har skrivit mycket om rädsla. Jag vill utifrån rädsla se hur *Dagens Nyheter* skrev om riskgrupper och om det med hjälp av rädsla skapades en distinktion mellan ett "vi" och ett "de". Jag kommer även att använda mig av sociologen Beverly Skeggs artikel "The Moral Economy of Person Production" och professorn inom sociologi, historia och feminism Sonya O. Roses artikel "Cultural Analysis and Moral Discourses" för att utifrån deras teorier om moral se om och hur moral tar sig uttryck i skriftligt språk. Min förståelse för moral är att moral inte är en emotion utan snarare en social konstruktion om hur man bör känna och uppträda. På så vis hamnar moral innanför ramarna av en diskurs vilken är socialt konstruerad. Den övergripande diskursen som jag ämnar studera är den om HIV/AIDS, jag tar del av författaren och litteraturkritikern Susan Sontags klassiker *Sjukdom som metafor: Aids och dess metaforer*, hennes idéer om sjukdomsmetaforer och hur dessa påverkar ett samhälle. Här uppstår också en fråga om distinktion och ifall en sjukdom kan skapa ett "vi" och ett "de": Därför tar jag även del av kulturgeografen Irene Molinas teorier om kategorisering och vill på så vis undersöka hur grupper skapas i diskurser om sjukdomen.

Jag börjar med en beskrivning av metaforer och sjukdom för att sedan fortsätta med hur kategorier bildas, efter det med hur moral kommer till uttryck och slutligen hur affektteori fungerar inom det feministiska forskningsfältet.

1.5.1 Diskurs och sjukdom

Sontag ger i *Aids och dess metaforer* från 1988 beskrivningar om hur sjukdomar kan förstås i en samhällsdiskurs. Bland annat kan en sjukdom beskrivas som en invasion av samhället som samhället endast kan bli fri från genom att föra en kamp, en strid, ett krig mot sjukdomen ifråga. I denna strid som samhället gör för att minska dödligheten av en viss sjukdom kommer den militära metaforen att spela roll. Dels beskriver den militära metaforen hur samhället för en strid mot en sjukdom. Dels beskriver den militära metaforen hur en kropp för ett inbördes krig mot sig själv, invaderar sig själv och förstör organ efter organ. Men framförallt kan användning av den militära metaforen visa stigmatisera hur olika sjukdomar, och till slut även dem som blir sjuka, stigmatiseras²³.

Denna stigmatisering gör att samhället får någonting att förknippa med ondska och även någon att

²³ Sontag, *Aids och dess metaforer*, s. 95-97

skuldbelägga. HIV/AIDS blir ondskan och dess offer blir skuldbelagda för spridning av sjukdomen. De som har blivit kategoriserade som riskgrupper i västvärlden är dock redan stigmatiserade innan HIV/AIDS bryter ut: Varje ny sjukdom som har liknats vid en epidemi skapar en distinktion mellan de som förmodas att bli sjuka och de som har definierats som allmänheten²⁴.

Framförallt blir denna distinktion vanlig då sjukdomen förknippas med sexuell tygellöshet.²⁵ En anledning till varför denna skillnad sker mellan sjuka och friska vad gäller sjukdomar av detta slag – veneriska och epidemiska – är på grund av det traditionella sättet att se på en sådan utspridning som en bestraffning, antingen individuell eller kollektiv. Veneriska sjukdomar har genom historien drabbat kroppar som har uppfattats vara allmänt tygellösa. Sontag menar att varje sjukdom som genom historien har liknats vid en epidemi har varit ett tecken på moralisk slapphet i samhället, återigen är synen på bestraffning synlig här, sedeslösa grupper blir bestraffade på grund av att de är sedeslösa och därmed saknar moraliska riktlinjer. Denna syn på epidemier var som mest vanlig under 1800-talet²⁶. Sontag påpekar att det har blivit svårare att moralisera kring sjukdomar under 1900-talet – med undantag från dem som överförs sexuellt²⁷. Detta leder mig vidare in på den del som berör diskurs och moral.

1.5.2 Diskurs och moral

Rose har i artikeln ”Cultural Analysis and Moral Discourses”, från 1999, utgått bland annat ifrån Kai Eriksons *Wayward Puritans* (1966) där Erikson diskuterar hur moraliska värderingar blir synliga då samhällen genomgår en kris. Rose refererar till vad hon kallar för ”moral panics”, vilket först myntades av Erikson som ”crime wave”. ”Moral panics” belyser att det inom ett samhälle finns uppfattningar om vad som är moralisk korrekthet. Denna moraliska korrekthet är förenad med normativa samhällskonstruktioner vilket på så vis bidrar till att denna förening skapar en social ordning²⁸. En social ordning där exempelvis heterosexualitet är att föredra framför homosexualitet. Rose poängterar att det är framförallt i oroliga tider som de moraliska gränsdragningarna riskerar att rubbas vilket gör att normativa identiteter känner sig osäkra. De kollektiva identiteterna heterosexuella cis-män och cis-kvinnor skulle kunna uttrycka ”moral panics” över homosexualitet och spridningen av HIV/AIDS. I en osäker tid då en social grupp upplever sin värld som hotad vill gruppen identifiera en ”ansvarig fiende” och framstår på så sätt som väktare av traditionella värderingar och moralisk korrekthet²⁹. Roses perspektiv på moral är med fokus på kollektiv, grupper och hur dessa tillsammans utövar moral. Skeggs, som jag behandlar nedan, ansats är mer

²⁴ Sontag, *Aids och dess metaforer*, s. 100

²⁵ Sontag, *Aids och dess metaforer*, s. 11-112

²⁶ Sontag, *Aids och dess metaforer*, s. 137-138

²⁷ Sontag, *Aids och dess metaforer*, s. 139

²⁸ Rose, *Cultural Analysis and Moral Discourses*, s. 219

²⁹ Rose, *Cultural Analysis and Moral Discourses*, s. 220

individuellt vinklad.

Skeggs artikel ”The Moral Economy of Person Production”, från 2010, behandlar hur reality-tv synliggör människors moraliska värderingar. Mer än så belyses *vem* det är som moraliserar, ofta moraliserar man inte sig själv, snarare en utomstående. Den utomstående - alla utom dig själv - ger regler och råd för bättre moral³⁰. Regler och råd erbjuds som en nyckel till personlig förbättring. Personlig förbättring är lika med att böja sig mot en mer accepterad, mer normativ livsstil vilken går att nå genom ”rätt” moral³¹. Denna rätta moral finns att nå inom varje människa, den rätta moralen är enbart gömd av fel attribut, fel kultur, kropp, kläder etc. Skeggs exemplifierar med tv-programmet *What Not to Wear* i vilket programledarna använder sig av ”style rules” för att lyfta fram en människas bästa kroppsliga potential med hjälp av rätt kläder. Genom att följa dessa stilvägledares råd kommer man tillslut att få självförtroende, bli stolt över och tycka om sig själv. Detta för att ens inre potential har med rätt sorts vägledning blommat upp³².

Om normativa egenskaper är sådana egenskaper som hyllas och lyfts fram med ”god” moral, kan dessa även bidra till att kategorisera människor. Människor med ”god” moral och människor utan, vi och de andra. Detta leder mig vidare in på kategorisering i diskurs.

1.5.3 Kategorisering i diskurs

Inom en diskurs skapas ständigt kategorier därför tänker jag utifrån Molinas artikel ”Fängslade kategoriseringar: Eller våldets geografi”, från 2000, ge en beskrivning av hur kategorisering kan gå till.

Molina skriver att kategorisering handlar om att namnge och dela in människor i grupper, vilket alltid görs utifrån en viss maktposition³³. Därför är det viktigt att reflektera över sig själv och sin egna position när man namnger andra människor. Dock har det blivit så att betydelser har fixerats över tid och vissa definitioner har därför blivit allmänt accepterade. Det är för det mesta definitioner som är präglade av schabloner och grova generaliseringar – exempelvis att svenska kvinnor är blonda och sexuellt frigjorda.

Trots att generaliseringar som dessa har blivit omtalade och kritiserade är det svårt att göra sig av med sådana definitioner på grund av att de har blivit fixerade i språkbruket³⁴. Som nämnts tidigare kan en namngivning endast utföras av någon i en maktposition. Molina drar exemplet att för att

³⁰ Skeggs, *The Moral Economy of Person Production*, s. 76

³¹ Skeggs, *The Moral Economy of Person Production*, s. 76-77

³² Skeggs, *The Moral Economy of Person Production*, s. 77

³³ Molina, *Kulturens plats/Maktens rum*, s. 108

³⁴ Molina, *Kulturens plats/Maktens rum*, s. 109

förändra fasta kategorier krävs det att någon i en maktposition ger en ny definition åt en generaliserad grupp. När grupper generaliseras bidrar det till att gränser dras mellan människor och det skapar därmed en distinktion mellan ”vi” och ”de”. Detta sker ofta via språket genom att definiera motsatspar. Motsatspar finns där det existerar en brytning mellan två – exempelvis svart/vit. Egentligen två ambivalenta kategorier men då dessa särskiljs och sätts i relation till varandra placeras de i en hierarkisk ordning³⁵.

På detta vis blir världen förenklad och statisk, uppdelad i grupper, där vissa grupper uppfattas som naturliga och därmed tas för givna. Kategorier existerar på så sätt på olika nivåer, där vissa är mer accepterade än andra vilket gör att det skapas en maktordning. På detta sätt kan dominerande makter göra sig själva till det normativt allmänt accepterade i samhället och allt som faller utanför den ramen bli därmed klassificerat som de socialt avvikande Andra³⁶. ”Vi” står för det som är det normativa, säkra, friska etc. och ”de andra” står för allt det som är avvikande, ovant, sjukt och skämmande. Med detta följer nu det som jag har valt att kalla ”rädsla i diskurs”.

1.5.4 Rädsla i diskurs

Ahmed skriver i *The Cultural Politics of Emotion* (2004) om emotioner och hur dessa verkar i ett samhälle. Ahmed fokuserar på hur känslor, språk och kroppar påverkar varandra: Hur känslor påverkar kroppar och hur dessa kroppar sedan förhåller sig till samhälle, sociala relationer och hur sociala relationer tar sig uttryck utifrån emotioner. Hon ser på emotioner som någonting som är i görande mer än ett psykologiskt tillstånd³⁷.

Ahmed menar att rädsla inte är en emotion inom våra kroppar, kroppar blir rädda när de blir skrämnda av andra. Detta kan beskrivas på följande vis: Jag sitter vid ett bord, står vid en korsning, ingen passerar och ingen närmar sig, det är bara jag själv vid bordet eller vid korsningen. Jag har ingenting eller ingen att bli skrämnd av eller rädd för. Först när något ovanligt uppstår, någonting jag känner mig osäker inför, kan jag känna rädsla³⁸. Rädsla är ingen känsla som kan agera själv, som själv kan påverka en kropp, istället är det kroppar som påverkar varandra med en sådan emotion³⁹.

Ahmeds teori om rädsla fokuserar på hur grupper reagerar på rädsla, antingen om gruppen själv är den som skrämmer eller om gruppen är den som blir skrämnd. Om det är gruppen som blir skrämnd förklarar Ahmed hur denna då förlitar sig på högre styren för att bli kvitt sin rädsla. En grupp som känner sig rädd ger sitt godkännande till att bli styrd i utbyte mot att ej behöva vara rädd. Ett

³⁵ Molina, *Kulturens plats/Maktens rum*, s. 112-113

³⁶ Molina, *Kulturens plats/Maktens rum*, s. 113

³⁷ Brännström Öhman, *Show Some Emotion*, s. 17

³⁸ Brännström Öhman, *Show Some Emotion*, s. 19

³⁹ Ahmed, *The Cultural Politics of Emotion*, s. 62-63

scenario kan vara när subjekt blir sjuka och söker sig till vården för att bli omhändertagna; subjekten blir då fångade i vårdens diskurs och följer därmed vårdens restriktioner för att förhoppningsvis bli kvitt sin sjukdom och sin rädsla⁴⁰. Rädsla fungerar då snarare som ett görande än som ett symptom. Istället för att se på rädsla som en faktisk emotion ses rädsla som ett görande som kan brukas med hjälp av språket. Till följd av språket skapas det distinktioner mellan olika grupper, de grupper som känner sig rädda och de grupper som känner sig säkra – kroppar kan på så vis kopplas till varandra som rädda/orädda eller säkra/osäkra⁴¹. Språket formar grupper, språket är det första att uttrycka att en grupp finns och vem/vilka denna grupp involverar och hur det talas om olika grupper. En grupp har nämligen svårt att tala för sig själva på grund av att en grupp inte existerar förrän någon annan har uttalat att just den gruppen *de facto* existerar. Alltså är det någon annan, inte de involverade i gruppen själva, som ger gruppen dess egenskaper.

⁴⁰ Ahmed, *The Cultural Politics of Emotion*, s. 71

⁴¹ Ahmed, *The Cultural Politics of Emotion*, s. 72

2. Metodologi, material och metod

I denna del kommer jag att beskriva min metodologiska utgångspunkt, hur jag har avgränsat mitt material och min metod. Min metod är diskursteori, med hjälp av redskap som nodalpunkter, ekvivalenskedjor och subjektetspositioner avser jag att ta mig an min analys. Men först följer en beskrivning av hur dessa fungerar.

2.1 Metodologisk utgångspunkt

Jag utgår ifrån Donna Haraways tankar om hur man positionerar sig själv och utefter den problematiserar jag min verklighetsuppfattning. Haraway menar att ingen kunskap är objektiv, alltså att kunskap som har producerats tidigare, säg i detta fall mitt material – nyhetsrapporteringar från *Dagens Nyheter* - utger sig för att vara neutrala och allseende utan att riktigt vara det, detta kallar Haraway för "the god-trick". Det är som att all kunskap som produceras alltid produceras av samma grupp människor. Många perspektiv som hade kunnat vara närvarande blir lätt förbisedda eftersom att den som producerar kunskapen befinner sig i en viss kontext där vissa perspektiv räknas och andra inte. Seendet är därför alltid begränsat i någon mån och kunskap kan därför aldrig vara objektiv. Haraway rekommenderar därför att man ska situera sig själv i förhållande till sin studie⁴². Jag situerar mig själv som genusstudent som inte levde under den tid då mitt material producerades. Jag vill med hjälp av mitt material undersöka hur det talades om HIV/AIDS i *Dagens Nyheter* och försöka se olika diskurser kring sjukdomen och hur dessa gjordes. Jag vill dock poängtera att de diskurser som jag når med denna studie har jag inte varit en del av, och jag är inte säker på om detta påverkar hur jag ser på de diskurser jag finner.

Med detta som bakgrund kommer min berättarposition att vara utifrån ett "jag". Den främsta orsaken till valet av detta pronomen är för att ett "jag" inte vill, eller påstår sig kunna, föra talan för någon annan⁴³. Jag för fram *min* analys och *mina* tankar, jag försöker inte på något sätt berätta en sanning. Enligt min poststrukturalistiska ansats är en sanning dessutom svår att nå. Jag tycker det är viktigt att lyfta fram att jag inte kan läsa mitt material i samma kontext som de lästes när de trycktes. Det är därför viktigt att påpeka att det finns ett tidspann mellan mig och texterna jag analyserar. Därmed kommer jag antagligen uppfatta texterna annorlunda än vad de gjordes 1985.

2.2 Empiri och urval

Mitt material har jag funnit i *Dagens Nyheter*, jag har valt ut det som kan klassas som nyhetsrapporteringar. Egentligen spelar det ingen roll vad det är för texter jag väljer att ta mig an för att personen ifråga som har producerat en viss text är i mitt fall irrelevant. Ändock har jag valt att

⁴² Haraway, *Situated Knowledges*, s. 86-87

⁴³ Lykke, *Genusforskning*, s. 179

avgränsa mig till enbart nyhetsartiklar.

Valet av *Dagens Nyheter* som källa för mitt material grundar sig i att det är en av de största nationella dagstidningarna i Sverige. Tanken är att jag ska kunna få en så bred och en som så möjligt allmän uppfattning av den HIV/AIDS-diskurs som var 1985. Mer exakt fokuserar jag tidsspannet mellan januari till juni. Valet av år 1985 grundar sig i att det tre år tidigare hade dokumenterats om det första HIV/AIDS-fallet i Sverige, men samtidigt var det en tid då vetenskapen om sjukdomen fortfarande var snäv och ännu fanns det inga bromsmediciner.

2.3 Diskursanalys

Jag kommer i min uppsats att använda mig av diskursteori som metod eftersom jag anser att den lämpar sig väl till mitt material. Diskursteorin grundar sig på Ernesto Laclaus och Chantal Mouffes huvudverk *Hegemony and Socialist Strategy* från 1985⁴⁴, men jag baserar min förståelse av metoden genom läsning av Marianne Winther Jørgensen och Louise Phillips *Diskursanalys som teori och metod* från 2001.

Winther Jørgensens och Phillips förståelse av diskursteori kan i korta drag förklaras så här: ”Diskursteorin syftar till en förståelse av det sociala som diskursiv konstruktion, där alla sociala fenomen i princip kan analyseras med diskursanalytiska redskap”⁴⁵. Vad detta syftar till är att inga betydelser är stabila utan befinner sig i ständig förändring. Inga sociala fenomen är någonsin färdiga eller totala vilket gör att en slutgiltig fixering inte kan ges till något fenomen. ”En diskurs är ett bestämt sätt att tala om och förstå världen”⁴⁶. Inom diskursteorin beskrivs en diskurs som ”en fixering av betydelse inom en bestämd domän”⁴⁷, och inom den domänen finns det tecken som tilldelas sin betydelse utifrån sin relation till varandra. En diskurs är hela tiden i förändring eller förhandling för att utvecklas till någonting annat, när man väl har upptäckt att en diskurs existerar så har den redan passerat. Som citatet ovan antyder görs en diskursanalys inom diskursteorin med hjälp av olika redskap, det finns alltså ingen bestämd mall som jag ska följa för att göra en fullständig analys utan enbart redskap jag kan använda i min analys. Laclau och Mouffe kan sägas snarare ha gjort en teoriutveckling än en metod *per se*⁴⁸.

Som nämnt ovan innehåller diskursteorin olika analysredskap, några av de kan jag använda på följande sätt: En diskurs är inte en diskurs av sig själv, den skapas av moment, element och

⁴⁴ Winther Jørgensen & Phillips, *Diskursanalys*, s. 31

⁴⁵ Winther Jørgensen & Phillips, *Diskursanalys*, s. 31

⁴⁶ Winther Jørgensen & Phillips, *Diskursanalys*, s. 7

⁴⁷ Winther Jørgensen & Phillips, *Diskursanalys*, s. 33

⁴⁸ Winther Jørgensen & Phillips, *Diskursanalys*, s. 31

nodalpunkter. En nodalpunkt är ett så kallat ”privilegierat tecken kring vilka andra tecken ordnas och från vilket de får sin betydelse.”⁴⁹, andra tecken i detta citatet är moment och element. Moment är alla tecken inom en diskurs, vilka definieras av att de kan sättas i relation till varandra (som motsatspar)⁵⁰. Element fungerar på liknande sätt, men jag tänker inte gå djupare in på dessa eftersom att jag inte använder mig av element i denna uppsats. Jag hade exempelvis kunnat använda ”rädsla” som nodalpunkt till vilken olika moment knyts. Tecken kan vara olika fixerade och stabila, men ett tecken kan aldrig helt och hållet vara stabilt på grund av att olika människor uppfattar tecken på olika sätt. Genom att relateras till ett privilegierat tecken får momenten, i den diskursen, ett bestämt sätt att vara⁵¹. Nodalpunkter i sig, även om de är klassade som privilegierade, är tomma och är inte särskilt beskrivande, därför är det nödvändigt att sätta dem i relation till ett annat tecken i en bestämd diskurs för att kunna säga någonting om de⁵².

Ytterligare ett analysredskap inom diskursteorin är subjektpositioner. En subjektposition innebär en position en individ kan inta. Inom en viss diskurs finns det ett begränsat antal positioner en individ kan inta, det finns inga fasta identiteter, enbart olika positioner individer kan röra sig bland. De subjektpositioner som finns att inta beror helt och hållet på vilken diskurs man befinner sig i. Ett subjekt är alltid *interPELLERAT* vilket betyder att en individ blir positionerad i en viss diskurs beroende av hur språket uttrycks. Jag kan jämföra det med Judith Butlers teori om performativitet – när ett barn föds blir det tilldelat ett kön genom en talakt; ”det är en flicka!”, flickan blir därmed tilldelad en identitet vilken kommer forma henne på grund av att det till ”flicka” hör särskilda förväntningar och sätt som en flicka bör uppföra sig⁵³.

Laclau och Mouffe poängterar dock att subjektet inte bara är interPELLERAT utan även *fragmenterat*. Att ett subjekt är fragmenterat innebär att en individ intar flera olika subjektpositioner, ofta flera under samma dag. Ibland händer det att man hamnar i en situation då man blir tilldelad olika positioner på samma gång⁵⁴. Då blir subjektet *överdeterminerat* - ”det positioneras av flera motstridiga diskurser mellan vilka det uppstår en konflikt.”⁵⁵. Precis som när jag diskuterade nodalpunkter eller tecken inom diskurser så fungerar subjektpositioner på samma sätt. Ett subjekt placerar sig själv i förhållande till andra subjekt för att förstå sig själv utifrån det andra subjektets sidor vilka är utanför vad det första subjektet är för något själv.

När en subjektposition är definierad kan man analysera *gruppbildningar*. En gruppbildning kan

⁴⁹ Winther Jörgensen & Phillips, *Diskursanalys*, s. 33

⁵⁰ Winther Jörgensen & Phillips, *Diskursanalys*, s. 33

⁵¹ Winther Jörgensen & Phillips, *Diskursanalys*, s. 33

⁵² Winther Jörgensen & Phillips, *Diskursanalys*, s. 35

⁵³ Butler, *Genustrubbel*, s. 219-221

⁵⁴ Winther Jörgensen & Phillips, *Diskursanalys*, s. 48-49

⁵⁵ Winther Jörgensen & Phillips, *Diskursanalys*, s. 49

beskrivas som en reducering av möjligheter: ”Människor konstitueras som grupp genom att vissa identitetsmöjligheter framhävs som relevanta och andra ignoreras.”⁵⁶. Dessa identitetsmöjligheter finner jag genom en *ekvivalenskedja*, vilket i princip fungerar på samma sätt som nodalpunkter, moment och element. Ett exempel kan vara att ”kvinna” är en identitets nodalpunkt till vilken det kopplas olika betydelser, dessa bildar en ekvivalenskedja vilken står för förståelsen av en individ eller grupp. Den ekvivalenskedjan ger sedan handlingshänvisningar för hur individen eller gruppen kan agera inom diskursen⁵⁷. Skillnaden mellan att identifiera individer och grupper är att grupper existerar först då de har blivit uttalade genom språket. Ett grunddrag i gruppbildningsprocessen är därför *representation*. Man måste se till hur en grupp representeras via språkhandlingar för det är först när någon talar kring, till eller för en grupp som den kan formars och därefter existera⁵⁸.

⁵⁶ Winther Jörgensen & Phillips, *Diskursanalys*, s. 51-52

⁵⁷ Winther Jörgensen & Phillips, *Diskursanalys*, s. 50

⁵⁸ Winther Jörgensen & Phillips, *Diskursanalys*, s. 53

3. Analys

I detta kapitel följer nu min analys. Analysen är indelad i två delar under vilka jag vill undersöka om och hur det inom diskurser rörande moral och rädsla skapades kategorier i svensk dagspress. I analysen har jag valt att inte ha med några namn på journalisterna vilkas texter har bildat mitt material, av den anledning att vem som har sagt eller skrivit vad inte är av intresse för mig. Istället ligger mitt intresse i att se hur citaten är en del av de diskurser som verkade kring HIV/AIDS, därmed spelar det inte någon roll vem det är som har sagt vad, endast dess uttalanden är relevanta. Överlag i min analys har jag valt att skriva i presens för jag tänker att jag på så sätt kan få fram en tydligare bild av vilka effekter språket kan ha än om jag hade valt att skriva i imperfekt.

3.1 Moral

3.1.1 Levnadssätt

Jag inleder här min analys med att ta reda på om och hur det i *Dagens Nyheter* moraliserades kring levnadsregler. Med hjälp av Skeggs och Rose teorier om moral, Molinas teori om kategorisering och Sontags teori om veneriska sjukdomar vill jag undersöka om och hur normativa levnadsmönster kommer till uttryck.

Skeggs menar att moral ofta görs utifrån regler och råd: Att moral påtvingas i form av regler och råd som ges från en utomstående. Det är inte den som ”ska moraliseras” som sätter regler och råd för sig själv, det är någon annan än det egna subjektet. Det är någon annan som propagerar regler och råd för hur någonting bör göras eller hur någon bör agera⁵⁹. *Dagens Nyheter* tycks i det här citatet vara den som ”ska moralisera”:

Vad som också krävs är en beredskap inom vårdsektorn för att ta hand om dem som visar sig ha antikroppar mot aids. Man kan inte bara ge dem beskedet och några levnadsregler och sedan låta dem gå hem.⁶⁰

Här syns samhällsmoralen i form av ansvarstagande - ”vi kan inte bara ge dem beskedet och några levnadsregler och sedan låta dem gå hem” - samtidigt som det görs ett avståndstagande. *Dagens Nyheter* har en prestigefylld röst på så sätt att tidningen, med hjälp av språket, har makt att skapa det normativa genom att främja kvaliteter som är allmänt accepterade⁶¹. Exempelvis kan tvåsamhet sägas vara en sådan kvalitet: ”Samlag skall vara tillåtet mellan två smittbärare”⁶². Rose diskuterar moralisk korrekthet: Moralisk korrekthet innebär att den ”rätta” moralen är förenad med en

⁵⁹ Skeggs, *The Moral Economy of Person Production*, s. 76-77

⁶⁰ DN 13

⁶¹ Skeggs, *The Moral Economy of Person Production*, s. 77

⁶² DN 5

normativ social ordning – en social ordning där, exempelvis heterosexualitet är att föredra framför homosexualitet. På grund av att det råder en normativ samhällskonstruktion som denna legitimerar det att normativa grupper kan uttrycka ”moral panics” över icke-normativa samhällsgrupper. ”Moral panics” menar Rose kommer till uttryck i osäkra tider då en grupp upplever sin värld som hotad, varav denna grupp vill kunna identifiera en ”ansvarig fiende”⁶³. En ”ansvarig fiende” kan utifrån nedanstående citat tolkas vara homosexuella män:

Viruset sprids nu också till kvinnor och heterosexuella män. Men hastigheten i smittspridningen är högst i gruppen homosexuella män, vilket kan bero på sexvanorna.⁶⁴

Från citatet kan jag utläsa att den grupp som upplevs vara hotad är kvinnor och heterosexuella män, dessa grupper upplevs vara hotade på grund av att homosexuella män beter sig avvikande. Skeggs skriver att ett levnadssätt som inte är normativt accepterade kan ”rättas till” med hjälp av regler och råd: Regler ges för att disciplinera beteenden vilket uppfylls genom upprepning. I detta fall handlar det om att upprepa vikten av säkert sex:

Ännu finns inget bot mot aids, med det finns en lång rad konkreta råd att ge dem som är i riskzonen. Dit hör att använda kondom.⁶⁵

Självhjälpsarbetet som inletts av förbundet går ut på att stärka identiteten hos de homosexuella så att man kan motivera dem för ett normalt liv med färre sexpartner.⁶⁶

HTLV-III-viruset smittar genom blod och sexkontakter. Sexvanor med många partner bidrar till spridningen.⁶⁷

Moralen som kommer till uttryck i *Dagens Nyheter* är att man ska ha sex på ”rätt” sätt med ”rätt” person. Sontag menar att HIV/AIDS, när sjukdomen sprids via sexuella förbindelser, döms hårdare än andra sexuellt överförbara sjukdomar på grund av att HIV/AIDS visar att den som blir sjuk ”har sexuella utsvävningar”⁶⁸. Detta kan jag se tendenser av i följande citat:

Ju fler sexpartner en aidssmittad har, desto fler får sjukdomen. Att aids främst drabbat homosexuella män beror på att en del av dem varit mycket promiskuösa och haft flera hundra sexpartner om året.⁶⁹

⁶³ Rose, *Cultural Analysis and Moral Discourses*, s. 219

⁶⁴ DN 21

⁶⁵ DN 6

⁶⁶ DN 9

⁶⁷ DN 10

⁶⁸ Sontag, *Aids och dess metaforer*, s. 110

⁶⁹ DN 11

Med den här aktionen motverkar RFSL sina egna syften och bidrar till att sprida uppfattningen att homosexuella inte är beredda att ta sin del av samhällsansvaret.⁷⁰

I det första citatet uttrycks det att människor som har drabbats av HIV/AIDS är promiskuösa medan de i det andra citatet även är ansvarslösa. Jag tycker mig se en röd tråd av ”sexmoral” löpa genom mitt material. En promiskuös och sexuellt utsvävande livsstil anses inte vara präglad av god moral. Språket i *Dagens Nyheter* tolkar jag vara präglad av ansvarstagande och en vilja att informera allmänheten om hur man ska göra när man inleder en sexuell relation och framförallt hur man ska göra för att undvika smitta. Denna iver att informera om säkert sex övergår ibland till en uppmaning om avhållsamhet: ”Eftersom det idag inte finns något bot mot aids har socialstyrelsen övervägt ett förbud mot samlag på livstid.”⁷¹.

I denna del har jag kommit fram till att det rådde en normativ samhällskonstruktion där heterosexualitet premierades över homosexualitet. Denna ordning legitimerade att en heteronormativ samhällsgrupp kunde uttrycka ”moral panics” över icke-normativa samhällsgrupper. Den icke-normativa gruppen som det uttrycktes ”moral panics” över var homosexuella män. Enligt diskursteorin kan man säga att *Dagens Nyheter* hade makt på grund av deras prestigefyllda röst. Deras röst kunde på så vis legitimera normativitet. Bland annat kom normativiteten till uttryck i den ”sexmoral” jag har fann ovan. Denna kom till uttryck på grund av att ”moral panics” legitimerade att en god ”sexmoral” är monogam och heterosexuell.

3.1.2 På ett samhällsplan

I detta avsnitt ska jag med hjälp av Sontags teorier om epidemier och militära metaforer försöka skapa förståelse om varför och hur samhället är med och botar, eller hjälper till att kontrollera HIV/AIDS. Även Roses teori om ”moral panics” kommer till användning här.

Sontag menar att det är läkarens roll att bota epidemier och allmänhetens roll att kontrollera de. I maj 1985 kommer läkare fram med ett HIV/AIDS-test som kan upptäcka om en person har HIV/AIDS-viruset vilket blir ett sätt att kunna kontrollera sjukdomens utveckling och utbredning. Dock vill inte homosexuella män ta testet för att det innebär en registrering som homosexuell och möjligtvis HIV/AIDS-sjuk vilket kan bidra till problem i vardagslivet: ”Sjukdomen leder till isolering och utstötthet i en situation då man mer än annars behöver människor”⁷². Om det är så att man har viruset blir man registrerad som homosexuell och sjuk för att läkare ska kunna kontrollera

⁷⁰ DN 17

⁷¹ DN 5

⁷² DN 10

sjukdomens utveckling. Utfallet av testet blir dock inte som önskat: ”Testet skrämmer människor från att ta kontakt med sjukvården.”⁷³ på grund av att ”de är rädda för registrering och vad det kan föra med sig.”⁷⁴. Det finns en uppfattning om att testet mest handlar om att kunna kontrollera sjuka än på HIV/AIDS faktiska utveckling. Därför kommer RFSL med en uppmaning om att vägra ta testet:

Vägra ta aidstestet. Den uppmaningen får nu landets homo- och bisexuella män av Riksförbundet för sexuellt likaberättigande (RFSL). [...] Oerhört olyckligt om de inte tar sitt ansvar för att undvika spridning av aids. Det är vår tids allvarligaste sjukdom.⁷⁵

Utanför RFSL:s kretsar är denna aktion inte uppskattad. Här kommer även ytterligare en av Sontags teorier till användning, ”den militära metaforen”. Metaforen har två distinktioner – den ena är samhället mot sjukdomen, den andra är det som Sontag har valt att kalla för ett inbördeskrig vilket är sjukdomens påverkan på den egna kroppen⁷⁶. Inbördeskriget tycker jag fungerar som en god metafor här, som en klyvning i samhället. Ett samhälle som egentligen kämpar för samma sak, mot samma fiende, men det finns motstridigheter i hur denna fiende ska bekämpas. Fienden tar sig mellan och får den gemensamma styrkan att splittras. Några dagar senare skriver *Dagens Nyheter*:

Läkarna svarar RFSL: Aids-testet är viktigt! [...] Med den här aktionen motverkar RFSL sina egna syften och bidrar till att sprida uppfattningen att homosexuella inte är beredda att ta sin del av samhällsansvaret.⁷⁷

Den militära metaforen blir här synlig i diskrepansen mellan hur HIV/AIDS ska bekämpas, genom att registrera sjukdomens spridning eller genom förbättringskampanjer. Sontag poängterar dock att den militära metaforen framförallt bidrar till att stigmatisera sjukdom och sjuka⁷⁸. Av citatet ovan blir stigman tydlig genom uttalandet att ”bidrar till att sprida uppfattningen att homosexuella inte är beredda att ta sin del av samhällsansvaret”. Varje ny sjukdom som liknas vid en epidemi skapar en distinktion mellan dem som förmodas bli sjuka och den resterande allmänheten⁷⁹. Sontag menar att det under 1800-talet var vanligt att moralisera kring sjukdomar, framförallt om veneriska sjukdomar vilket Sontag menar tyder på att man saknar moraliska riktlinjer. Under det senare 1900-talet görs denna bedömning inte lika lätt om sjukdomar, med undantag från veneriska⁸⁰: ”Smittspridningen är

⁷³ DN 15

⁷⁴ DN 15

⁷⁵ DN 15

⁷⁶ Sontag, *Aids och dess metaforer*, s. 94-95

⁷⁷ DN 17

⁷⁸ Sontag, *Aids och dess metaforer*, s. 95-97

⁷⁹ Sontag, *Aids och dess metaforer*, s. 11-112

⁸⁰ Sontag, *Aids och dess metaforer*, s. 137-139

högst i gruppen homosexuella män, vilket kan bero på sexvanorna”⁸¹. Roses teori om ”moral panics” som jag har diskuterat tidigare går att applicera även här. Utifrån både Sontags idéer om moraliska riktlinjer gällande veneriska sjukdomar och Roses ”moral panics” vill jag tolka citatet ovan som en moralisk påtryckning från allmänheten. Även detta citat antyder detsamma: ”Vissa former av sexuell aktivitet är mer riskabel från aids-synpunkt än andra för de homosexuella männen”⁸².

Jag har i denna del undersökt hur samhället var med och ville förhindra spridningen av HIV/AIDS. Vad jag kom fram till var att samhället som egentligen kämpade mot samma fiende splittrades på grund av det fanns motstridigheter i hur detta skulle göras. Bland annat ville allmänheten inrätta registrering av HIV/AIDS-sjuka homosexuella män vilket inte var något denna grupp ville gå med på. Detta bidrog till en diskrepans mellan allmänheten och riskgruppen homosexuella män.

3.1.3 *Moralen och vi och de*

I detta avsnitt tar jag vid där jag avslutade den föregående sektionen: Distinktionen mellan ”vi” och ”de”. Jag tänker använda mig av Molinas teori om kategorisering och Skeggs teori om legitimering av normativitet. Jag tänker sedan avsluta denna del med att placera ”vi/oss” som en nodalpunkt och ”de andra” som en annan för att undersöka vilka egenskaper som knyts till dessa kategorier inom diskursen om moral och HIV/AIDS.

I *Dagens Nyheter* blir åtskillnaden mellan ”vi” och ”de” emellanåt tydlig: ”Nackdelen är att *de homosexuella*, som är en av riskgrupperna [...]”⁸³, ”Mycket tyder dock på att smittan förekommer utanför *de homosexuella* människors kretsar.”⁸⁴ och ”Vissa former av sexuell aktivitet är mer riskabel från aids-synpunkt än andra för *de homosexuella* männen.”⁸⁵ (min kursivering). Tidigare i min analys har jag diskuterat hur promiskuitet har setts som en faktor till insjuknad. Eftersom att jag tidigare har kunnat koppla homosexualitet samman med promiskuitet kan jag av detta citatet utläsa ett ”vi”: ”Nu kommer de 'vanliga' männen som lever som vilken Svensson som helst, mer eller mindre promiskuöst. Och i den gruppen är det betydligt lägre smittorisk.”⁸⁶. Eftersom att promiskuitet tidigare har kopplats ihop med homosexualitet och homosexuella män har definierats som ”de andra” blir ”vanliga” mer eller mindre promiskuösa Svensson-män ”vi”. Molina menar att kategorier bygger på motsatspar (vi/de): Kategorier och/eller grupper kan existera när det existerar motpoler – den ena polen positivt definierad, den andra negativt vilket den blir i relation till den

⁸¹ DN 21

⁸² DN 11

⁸³ DN 22

⁸⁴ DN 4

⁸⁵ DN 19

⁸⁶ DN 23

första⁸⁷. ”De homosexuella” hamnar på detta sätt i en negativ motpol till det normativa ”vi heterosexuella”. Även Skeggs problematiserar motpoler: Hon menar att normativitet legitimeras genom att sättas i kontrast till någonting eller någon som ej är normativt eller positivt definierad⁸⁸:

Man vet att informationen i stort sett fungerat i den homosexuella gruppen. Syfiliskurvan har gått brant ner och enkäter visar att det sexuella mönstret förändrats i grunden. Var tredje har bara haft en enda partner senaste året.⁸⁹

En promiskuös, HIV/AIDS-sjuk homosexuell man är en icke-normativ negativt präglad ”den andra”. Av citatet ovan går denna moraliska slapphet, som dessa beteendemönster tyder på, att förändra. Med hjälp av information kan ”den andra” nå sina inre kvaliteter vilka har varit dolda av fel kropp, kultur, kläder, språk etc. Citatet ovan adresserar vilken inre kvalitet det är som kan nås, nämligen återhållsamhet⁹⁰.

Som jag har nämnt tidigare så skapar normativa samhällskonstruktioner en social ordning⁹¹ vilket bidrar till en moralisk distinktion om HIV/AIDS överförs på hetero- eller homosexuellt vis. Heterosexuell smittoväg kan beskrivas såhär: ”Flera av dem [heterosexuella männen har förmodligen fått aids] genom prostituerade.”⁹², ”Alla män som besöker prostituerade måste bli medvetna om att de kan få aids.”⁹³ och ”Av hans 41 aidsfall kan 15 betraktas som heterosexuellt smittade, flera av dem förmodligen genom prostituerad.”⁹⁴. Skillnaden som jag tycker blir tydlig mellan homo- och heterosexuella smittovägar är att homosexuella män smittar varandra och heterosexuella män blir smittade av sexarbetare. Bredström skrev i sin avhandling att riskgrupper inom HIV/AIDS-diskursen stigmatiseras⁹⁵. Det tas inte i betänkande att homosexuella män kan smittas/smitta på andra än homosexuella vägar och att heterosexuella män inte kan smittas/smitta genom andra än heterosexuella förbindelser. På detta sätt hamnar fokus på smittande/smittade identiteter snarare än smittande/smittade beteenden. Den homosexuella identiteten smittar/smittas på grund av att ”promiskuiteten spelar en viktig roll”⁹⁶. Den heterosexuella identiteten smittar/smittas på grund av att ”aidssmittan sprids vidare, från prostituerade till deras kunder och därefter till familjerna”⁹⁷.

⁸⁷ Molina, *Kulturens plats/Maktens rum*, s. 113

⁸⁸ Skeggs, *The Moral Economy of Person Production*, s. 77

⁸⁹ DN 17

⁹⁰ Skeggs, *The Moral Economy of Person Production*, s. 77

⁹¹ Rose, *Cultural Analysis and Moral Discourses*, s. 219

⁹² DN 12

⁹³ DN 18

⁹⁴ DN 12

⁹⁵ Bredström, *Safe Sex, Unsafe Identities*, s. 24-25

⁹⁶ DN 24

⁹⁷ DN 18

Nu tänker jag använda mig av nodalpunkter för att försöka ta reda på hur diskursen om moral har etablerats kring ”vi/oss” och ”de andra”. Tidigare i denna del har jag kunnat utkristallisera att nodalpunkten ”vi” kan knytas till momentet ”vanlig”. Därför att ”vi” ”lever som vilken Svensson som helst, [...]. Och i den gruppen är det betydligt lägre smittorisk.”⁹⁸. Som jag problematiserade ovan skapas grupper i relation till varandra. Om ”vi” definieras som ”vanliga” och med lägre smittorisk tycker jag att dessa citat synliggör moment till nodalpunkten ”de”:

Folk ska undvika sexuell kontakt med dem som är infekterade eller dem som tillhör någon av riskgrupperna men som inte visar tecken på infektion.⁹⁹

Sverige [måste snabbt] rikta in alla åtgärder på att informera om riskerna, både för dem som riskerar att smittas och för dem som förmodligen redan är smittade.¹⁰⁰

Av dessa citat anser jag att det till nodalpunkten ”de” går att knyta momentet ”riskgrupp”. Jag tycker även att det går att finna två motpoler: ”informatör” och ”informerad”. Av dessa moment ser jag att informatör knyts till ”vi” och informeras till ”de”. ”Vi” informerar ”de” och vi:et själva om riskerna med HIV/AIDS och hur dessa risker bäst kan undvikas. ”Vi” blir på så sätt moraliska väktare för att ”vi” har definierat det som Rose refererar till som en ansvarig fiende för sprida samhällsoro¹⁰¹. Jag ser en problematik i de moment jag har visat, framförallt i citatet från den 21a april, där jag anser att ”vi” blir synonymt med Sverige. Detta bidrar till att ”de” hamnar än mer utanför gemenskapen än vad ”de” redan tidigare har varit.

I denna del har jag med hjälp av Molinas teori om kategorisering och Skeggs teori om legitimering av normativitet och nodalpunkterna ”vi” och ”de” undersökt hur ”vi” knyts samman med begreppet ”vanlig”. Jag har även sett att ”de” knyts samman med promiskuitet, HIV/AIDS-sjuk och homosexualitet. Dessa egenskap i relation till det ”vanliga vi” blir en icke-normativ negativt präglad ”den andra”.

⁹⁸ DN 23

⁹⁹ DN 25

¹⁰⁰ DN 12

¹⁰¹ Rose, *Cultural Analysis and Moral Discourses*, s. 220

3.2 Rädsla

I denna del av analysen ligger fokus på HIV/AIDS som en sjukdom behäftad med sexuell skuld vilket ger upphov till rädsla för smittorisk.

3.2.1 Smittspridning

Den här delen belyser den andra kroppen. Den kropp som allmänheten är rädd för. Kort och gott belyser denna del den kropp allmänheten anser sprida HIV/AIDS. Här undersöker jag om och hur *Dagens Nyheter* skapar denna kategori utifrån hur språket kan uttrycka rädsla. Jag börjar med att använda mig av det som inom diskursteorin kallas för en ekvivalenskedja för att med hjälp av denna ta reda på hur en grupp kan skapas i nyhetsartiklar. Här kommer även Ahmeds teori om rädsla in.

Jag börjar med att analysera subjektetspositionen ”kvinna” inom diskursen för HIV/AIDS. Jag tittar på hur olika signifikanter knyts samman med kvinnor inom diskursen om HIV/AIDS 1985. De två tydligaste signifikanterna är ”prostituerad” och ”smittbärare”. Dessa två kan tyckas vara få signifikanter för att kunna skapa en grupp. Men när en grupp bildas så sker det en reducering av egenskaper¹⁰², en individs egenskaper är fler än bara två, men när många olika individer har några gemensamma signifikanta egenskaper blir det dessa som blir utmärkande för just den specifika gruppen. Dessa två signifikanter, ”prostituerad” och ”smittbärare”, representerar de kvinnor som löper störst risk för att drabbas av HIV/AIDS 1985. I tre citat från *Dagens Nyheter* mellan mars och maj blir detta tydligt:

Hon anser det viktigt att allmänheten får veta att kvinnliga prostituerade kan vara misstänkta smittbärare av aids.¹⁰³

Eftersom många kvinnliga narkomaner försörjer sig på prostitution vill socialstyrelsen upplysa om riskerna med att anlita prostituerades tjänster.¹⁰⁴

Alla män som besöker prostituerade måste bli medvetna om att de kan få aids.¹⁰⁵

1985 drabbas sexarbetande kvinnor av HIV/AIDS, dessa kvinnor är enligt *Dagens Nyheter*s rapporteringar ofta droganvändare. Att dessa kvinnor är droganvändare är även anledningen till att de är sexarbetare vilket är anledningen till att de får HIV/AIDS: ”De kvinnor som fått aids har nästan alla varit intravenösa drogmissbrukare eller sexpartners till sprutnarkomaner eller bisexuella

¹⁰² Winther Jörgensen, M. Phillips, L. (2000) s. 51

¹⁰³ DN 9

¹⁰⁴ DN 18

¹⁰⁵ DN 18

män.”¹⁰⁶. Som jag nämnde ovan är en av signifikanterna i denna ekvivalenskedja ”smittbärare”. Av citaten nedan kan jag utveckla ”smittbärare” till ”smittospridare”:

Genom bisexuella kontakter drabbas kvinnor och genom dem barn.¹⁰⁷

Att kvinnor nu är smittbärare innebär att det bildats fler riskgrupper i Sverige. Nästa riskgrupp blir barnen de kvinnor som utvecklat antikroppar väntar. I USA har ett hundratal barn till kvinnliga prostituerade fått aids.¹⁰⁸

Idag finns det också hos sprutnarkomaner och kvinnliga prostituerade. Det betyder att nya stora grupper nu riskerar att komma i kontakt med sjukdomen.¹⁰⁹

Idag är också sprutnarkomaner och prostituerade kvinnor smittade, vilket innebär att nya stora befolkningsgrupper löper risk att få sjukdomen.¹¹⁰

Kvinnliga sexarbetare och droganvändare är bidragande för att sprida HIV/AIDS till allmänheten. Mellan riskgrupperna sexarbetare/droganvändare och homosexuella män syns en tydlig distinktion. Homosexuella män till skillnad från sexarbetare/droganvändare sprider inte HIV/AIDS av en enkel anledning: ”De som grupp [har sällan] sexuella kontakter utanför gruppen.”¹¹¹. Sexarbetare/droganvändare har sexuella förbindelser utanför gruppen, därav löper stora befolkningsgrupper nu risk för att få sjukdomen. Vad jag kan utläsa av citaten är alltså att när en nyhetsrapportering berör sexarbete och HIV/AIDS handlar det till mestadels om att *varna* allmänheten från att anlita en sexarbetares tjänster. Det handlar om att varna *heterosexuella män* från att anlita sexarbetares tjänster. De tidigare två citaten från den femtonde maj fortsätter:

Det är stor risk för att aidssmittan sprids vidare, från prostituerade till deras kunder och därefter till familjerna.¹¹²

Även om det är en sexarbetares kund som överför HIV/AIDS från sexarbetare till familj och till resten av allmänheten är det ändå den sexarbetande som sprider HIV/AIDS istället för den som köper sex. Det är sexarbetande kvinnor som *smittar* och kunder som *smittas*. En riskgrupp att vara rädd för har här bildats. Som Winther Jörgensen och Phillips beskriver så skapas en grupp genom att vissa identitetsmöjligheter framhävs som relevanta och att andra förminsas. Denna riskgrupp

¹⁰⁶ DN 11

¹⁰⁷ DN 7

¹⁰⁸ DN 9

¹⁰⁹ DN 10

¹¹⁰ DN 14

¹¹¹ DN 11

¹¹² DN 18

skapades med hjälp av en ekvivalenskedja som genom några få egenskaper knöts samman med kvinna vilka kort och gott var ”prostituerad”, ”smittbärare” och ”smittospridare”¹¹³.

Sexarbetande kvinnor är i denna diskurs syndabockar: Att leva en livsstil som i en allmän uppfattning inte är uppskattad, eller som inte är präglad av vedertagna gränsbestämmande ideal, blir enklare att skuldbelägga än andra¹¹⁴. Istället för att, som Ahmed beskriver det, den person som kanske först och främst är den som ”bör” vara rädd blir det denna personen utomstående befarar. Den sexarbetande kvinnan som är drabbad av HIV/AIDS, som egentligen bör vara den som ska få vård och hjälp blir istället subjektet för rädsla, förbisedd sina egna känslor¹¹⁵. Som jag påvisade ovan är det den sexarbetande kvinnan som sprider HIV/AIDS till familjer: Detta görs på två sätt – dels genom kunder och dels genom:

Att kvinnor nu är smittbärare innebär att det bildats fler riskgrupper i Sverige. Nästa riskgrupp blir barnen de kvinnor som utvecklat antikroppar väntar.¹¹⁶

Här följer samma mönster som tidigare: Den sexarbetande kvinnan är smittospridare. Ingen är ansvarig för att ha smittat kvinnan med HIV/AIDS, kvinnan har fått HIV/AIDS för att hon är sexarbetare vilket hon är för att hon är droganvändare. I citatet ovan blir inte den gravida sexarbetande kvinnan enbart en blivande mamma, hon blir en smittad kropp bärande på ett, på grund av henne, smittat foster.

Jag har i denna del använt mig av en ekvivalenskedja för att se vilka egenskaper som knyts till ”kvinna” inom diskursen om HIV/AIDS och rädsla. De signifikanter som knöts samman med ”kvinna” var ”sexarbetare” och ”smittospridare”. Vad jag även kom fram till, med hjälp av Ahmed, var att dessa kvinnor blev fruktade: Kvinnorna som egentligen borde vara de som skall få vård och hjälp blev istället subjekten för rädsla. Därav varnades heterosexuella män för att söka kontakt med sexarbetande kvinnor, på grund av risken att bli smittade av HIV/AIDS.

3.2.2 Att smittas

I denna del fortsätter min analys med fokus på diskursen om HIV/AIDS och rädsla men med inriktning på den egna kroppen. Här tänker jag ta stöd av Ahmeds teori om rädsla och Sontags militära metafor.

*Dagens Nyheter*s rapporter om människor som blivit kategoriserade i riskgrupper, vilka ansågs löpa

¹¹³ Winther Jörgensen & Phillips, *Diskursanalys*, s. 51-52

¹¹⁴ Rose, *Cultural Analysis and Moral Discourse*, s. 220

¹¹⁵ Ahmed, *The Cultural Politics of Emotion*, s. 69

¹¹⁶ DN 9

störst risk att drabbas av HIV/AIDS, där vissa grupper ansågs vara en större samhällsfara än andra:

Till för ett halvår sedan fanns sjukdomen i Sverige bara hos homo- och bisexuella män. Samt hos blödarsjuka som fått importerade blodpreparat. Idag är också sprutnarkomaner och prostituerade kvinnor smittade, vilket innebär att nya stora befolkningsgrupper löper risk för att få sjukdomen.¹¹⁷

Av detta citat kan jag utläsa vem/vilka det är man bör vara rädd för vad gäller att bli smittad. Homo- och bisexuella män håller sig till varandra, därav löper det mindre risk att dessa skall smitta allmänheten. Som jag nämnt ovan kan jag dela upp riskgrupperna i två läger – de som smittar och de som smittas. De som smittas är blödarsjuka vilka kan få HIV/AIDS från importerat blod. Människor vilka lider av blödarsjuka blir drabbade av HIV/AIDS för att de redan har en sjukdom vilken gör dem beroende av kontinuerlig blodtillförsel, om otur av sjuka blodgivare. Den riskgrupp som bör fruktas är droganvändare och kvinnliga sexarbetare.

Sexarbetare och droganvändare beskrivs av *Dagens Nyheter* som en ny riskgrupp som är svår att nå med information om HIV/AIDS: ”Sjukdomen har idag spritts långt utanför den grupp som kan ta emot råd och samhället måste ha en möjlighet att tillbringa tvångsvård.”¹¹⁸ och ”Det som också oroar myndigheterna är att en grupp personer som är smittbärare fortsätter att ta nya sexuella kontakter.”¹¹⁹. Hur ska man få bukt med smittbärare som inte kan ta emot råd för hur man inte ska föra sjukdomen vidare? Rädslan tar över, och man känner ett ”ansvar” över de som inte kan ta hand om sig själva. Som en slutlig utväg börjar lagar om tvång övervägas; exempelvis tvångsintagning, tvångsisolering och förbud mot samlag. Förbud och tvång blir den röda tråd vilken löper gemensamt med HIV/AIDS, rädsla, droger och sexarbete - allt för att den egna kroppen inte ska bli smittad. Det skrivs fram och tillbaka i *Dagens Nyheter* om hur HIV/AIDS bör tacklas och vilka regler som bör finnas för kontroll. Tillslut hamnar HIV/AIDS inom smittskyddslagstiftningen, vilket *Dagens Nyheter* beskriver som ”ett vapen” för att hantera sjukdomen. ”Ett vapen” som liknar sig vid Sontags militära metafor vilken beskriver hur ett samhälle för en strid mot en sjukdom¹²⁰:

Om aids blir en venerisk sjukdom inom den nu gällande smittskyddslagstiftningen kan de smittade sättas i karantän, om de inte håller sig till de föreskrifter som läkaren gett. Prostituerade och narkomaner som fortsätter att ha sexuella kontakter med andra än sin partner kan alltså hejdas – åtminstone har man här fått ett vapen.¹²¹

¹¹⁷ DN 14

¹¹⁸ DN 16

¹¹⁹ DN 16

¹²⁰ Sontag, *Aids och dess metaforer*, s. 95-97

¹²¹ DN 22

Min tolkning av detta citat är att lösningen för att minska smittan av HIV/AIDS är tvång av något slag. Det enda som kommer att fungera för att, som allmänhet, inte bli smittad av HIV/AIDS är att sätta regler. Regler som HIV/AIDS-sjuka måste förhålla sig till för att inte drabba andras kroppar, exempelvis genom att sättas i karantän. Ahmed beskriver hur rädsla för anarki hos människor gör att människor låter högre styren ta hand om en, exempelvis sätta lagar för att kontrollera att inte total oreda uppstår¹²². Total oreda föreslår jag här är en okontrollerbar spridning av HIV/AIDS. För att undvika detta sätts bland annat aidsdelegationen¹²³ in och HIV/AIDS klassas som en venerisk sjukdom. Genom att klassificera HIV/AIDS som venerisk kan smittskyddslagen tillbedjas. I januari 1985 tar rädslan för att smittas över på Sabbatsberg, ett droganvändarboende i Stockholm:

Strax före julhelgen fick de cirka 40 personer som arbetar på avdelningarna beskedet: av 50 undersökta narkomaner som varit intagna visade sju på att bära på aids-smitta. Det beskedet var droppen som fick bägaren att rinna över.¹²⁴

Sju av 50 narkomaner visar sig bära på HIV/AIDS-smittan. På grund av detta besked stänger hemmet ner och de droganvändande som vårdas på Sabbatsberg tvingas uppsöka annat vårdboende. Att personalen är rädd för HIV/AIDS är ingen besynnerlighet. Rädslan tar över och droganvändarnas behov av vård blir underställd vårdpersonalens rädsla för smitta. En dag senare skrev *Dagens Nyheter*:

Avdelningarna stängdes på onsdagen av personalens skyddsombud sedan man informerats om att en stor andel narkomaner kan ha aids-smitta.¹²⁵

En stor andel narkomaner kan ha nu ha HIV/AIDS. Av de rapporteringar som kommer om Sabbatsberg handlar nästan ingenting om dem som faktiskt har drabbats av sjukdomen, i debatten om HIV/AIDS glöms de HIV/AIDS-drabbade bort. Distinktionen mellan droganvändare och vårdpersonal är avgörande för vilken roll våra känslor får¹²⁶. I citaten som följer distanseras vårdpersonalen från droganvändarna på så sätt att personalen fruktar HIV/AIDS, den egna kroppen är rädd och därför ska nedskärningar på vårdhemmet göras. När vårdpersonal och vårdboende distanseras från varandra växer rädslan:

Personalen fruktar smitta av den dödliga sjukdomen aids.¹²⁷

¹²² Ahmed, *The Cultural Politics of Emotion*, s. 71

¹²³ Svéd, *Homo i folkhemmet*, s. 233, 236

¹²⁴ DN 1

¹²⁵ DN 2

¹²⁶ Brännström Öhman, *Show Some Emotion*, s. 19

¹²⁷ DN 1

Narkomanvården stängs: Personalen fruktar aids.¹²⁸

Skräcken för aids på Sabbatsberg.¹²⁹

Det var rätt att stänga narkomanvårdsavdelningarna vid Sabbatsbergs sjukhus. De dåliga sanitära förhållandena på kliniken innebär en ökad risk för personalen.¹³⁰

Personalen är rädd, de sanitära förhållandena är dåliga, att vårda HIV/AIDS-smittade på Sabbatsberg är inget alternativ. Vid ett tillfälle ifrågasätts hur och var droganvändarna med smittsamma sjukdomar ska vårdas, men en lösning går inte att finna. *Dagens Nyheter* väljer istället att ge ut en varning:

Det betyder i sin tur att narkomaner med smittsamma sjukdomar [...] inte längre kan isoleras.¹³¹

Smittade droganvändare går inte längre att isolera, enbart kan ”vi” varnas för att smittade droganvändare nu inte har ett boende. För att skydda den egna kroppen mot smitta krävs isolering, tvång, lagar och regler för att smittospridande kroppar inte själva kan kontrollera sin utbredning.

Med hjälp av Sontags militära metafor och Ahmeds teori om rädsla kom jag i denna del fram till att de förmodade smittade droganvändarna fruktas istället för att få den hjälp de behöver, deras behov blev underordnat vårdpersonalens rädsla för smitta. I debatten om HIV/AIDS glömdes de HIV/AIDS-drabbade bort.

3.2.3 Rädslan och skapandet av vi och de andra

I sista delen av analysen kommer jag att använda mig av nodalpunkter och moment för att på detta sätt försöka finna diskursen om ”det friska vi” och ”de sjuka andra”. Jag kommer också ta stöd i Molinas teori om kategorisering, Ahmeds teori om rädsla, Roses tankar om moralisk korrekthet och Sontags teori om distansering i relation till sjukdom.

I en diskurs finns det tecken som kallas moment som bestäms i relation till varandra. Som Molinas teorier om kategorier som också skapas i relation till varandra fungerar moment i en diskurs på

¹²⁸ DN 1

¹²⁹ DN 2

¹³⁰ DN 3

¹³¹ DN 2

samma sätt¹³². Det finns olika tecken i en diskurs som är signifikanta för just den diskursen, olika tecken i olika diskurser ger en förståelse för vad olika diskurser belyser. Två moment, vilka jag har diskuterat tidigare, är *smittas* och *smittar* vilka är moment till nodalpunkten HIV/AIDS. Det är ”vi” som riskerar att bli smittade och ”de” som smittar. Eftersom denna distinktion dominerar det tidigare skeendet under 3.2 Rädsla tänker jag inte fördjupa mig vidare i denna diskussionen. Istället ska jag fokusera på det som jag har valt ut som nodalpunkter i denna diskurs: ”vi/oss” och ”de andra”. I dessa citat ser jag både ett ”vi” och ett ”de”:

Samtidigt anser jag att smittade narkomaner som försörjer sig på prostitution ska tas in för tvångsvård och vi bör sätta till alla klutar i narkotikabekämpningen.¹³³

Men innan aidstesten införs måste vi kunna ta hand om de personer som drabbas av ett positivt besked om att de är misstänkta för att bära aidssmitta.¹³⁴

”Vi” måste kunna ta hand om de som är sjuka, om ”vi” gör det framstår ”vi” därmed som väktare av traditionella värderingar och moralisk korrekthet¹³⁵. Frågan är dock hur detta ”vi” ska ta hand om ”de andra”. Samtidigt som ”vi” är moraliska väktare är ”vi” rädda för HIV/AIDS, precis som ”de andra”. Ahmed problematiserar att när en grupp känner rädsla kan gruppen ge sitt godkännande att bli övervakade av andra vilka på så vis kan minska gruppens rädsla. Vården kan vara ett sådant exempel som får godkännande att styra över rädda och sjuka¹³⁶. Dock är det svårt att veta om ”de andra” är beredda på att ge sitt godkännande för att känna minskad rädsla eftersom att *Dagens Nyheter* inte representerar detta ”de”. Detta scenario är dock inte det som utspelar sig, istället ges förslag på hur ”vi” kan få en reducerad spridningen av HIV/AIDS:

En utväg som diskuteras är att tillämpa lagen om veneriska sjukdomar på aids. Då skulle man kunna förhindra att prostituerade på Malmskillnadsgatan för smittan vidare.¹³⁷

Genom att tillämpa lagen om veneriska sjukdomar får ”vi” belägg för att tillämpa hårdare åtgärder. I citatet ovan är ”de andra” synliga: ”De” är sexarbetare och ”de” befinner sig på Malmskillnadsgatan. Dels är citatet en rapportering om vad som kan tillämpas om HIV/AIDS skulle klassas som venerisk: Sjukdomens spridning blir lättare att kontrollera. Samtidigt är det en varning riktad mot ett ”vi” för ett ”de”. Det finns en tydlig distinktion i vem/vilka det är som är ”vi” och

¹³² Winther Jörgensen & Philips, *Diskursanalys*, s. 33
Molina, *Kulturens plats/Maktens rum*, s. 112 - 113

¹³³ DN 20

¹³⁴ DN 8

¹³⁵ Rose, *Cultural Analysis and Moral Discourses*, s. 220

¹³⁶ Ahmed, *The Cultural Politics of Emotion*, s. 71

¹³⁷ DN 16

”de andra”. Sontag menar att varje gång en ny sjukdom, som är förknippad med sexuell överföring, visar sig vara ”problematisks” vill det gärna generera en distinktion mellan de förmodade smittobärarna och ”de som definierats – hälsovårdsmyndigheter och andra byråkrater står för definitionen – som den stora allmänheten”¹³⁸. En distinktion kan kännas viktig att göra för vi:ets skull för att uppnå en känsla av att inte befinna sig i en riskson, en slags garanti av sin egna harmlöshet: Att detta ”vi” varken smittas eller lever en livsstil som ”de andra” vilken har gjort att ”de” har blivit definierade som just ”de andra”.

I denna del har jag använt mig av nodalpunkter för att undersöka om och hur det i en sjukdomsdiskurs sker en distansering mellan ”vi” och ”de”. Jag såg att när det tydliggörs hur riskgrupper kan undvika smitta gör detta att riskgrupper blir symboler för smitta. På detta sätt blir det tydligt att ”vi friska” skiljer sig från ”de sjuka”. Istället för att fokusera på HIV/AIDS som våldsverkare blir det riskgrupperna som problematiseras, diskuteras, moraliseras och räds snarare än sjukdomen som diskursen *de facto* verkar kring.

¹³⁸ Sontag, *Aids och dess metaforer*, s. 111-112

4. Slutsatser

Dagens Nyheter skrev 1985 om riskgrupper för HIV/AIDS, grupper med tvivelaktiga levnadsmönster - men några grupper mer accepterade än andra. Homosexuella män, bisexuella män, blödarsjuka och sexpartners till dessa ansåg vara grupper som tog åt sig av information om hur man kunde skydda sig mot HIV/AIDS. Trots detta fanns det ändå en diskrepans mellan homosexuella män och allmänheten. Den normativa samhällskonstruktion som ansågs vara präglad av ”god” moral, så som monogami och heterosexualitet premierades över homosexualitet vilket jag har funnit knutits samman med en kvalitet som promiskuitet. Egenskaper vilka det uttrycktes ”moral panics” över.

Svårare att nå med information om hur spridningen av sjukdomen kunde reduceras var droganvändare och sexarbetare. Droganvändare och sexarbetare ansågs därför vara riskgrupper som spred sjukdomen vilket bidrog till att dessa klassificerades som grupper allmänheten fruktade, och som allmänheten var tvungen att varnas för. Med allmänheten menar jag här heterosexuella män, dessa män varnades för att anlita sexarbetande kvinnors tjänster. Med risk för att själva få HIV/AIDS och med risk för att sprida smittan vidare till familjer. Detta är dock inget som står i klartext i *Dagens Nyheter*; det är något jag har kommit fram till i min analys.

Istället osynliggjordes de män som varnades för att bli smittade samtidigt som sexarbetande kvinnor blev beskyllda för att sprida sjukdomen till allmänheten. Detta har varit vanligt förekommande i mitt material: Sjuka kvinnor, och jag väljer medvetet att skriva *sjuka* och inte *smittade*, för dessa kvinnor ansåg inte vara smittade av HIV/AIDS, de ansågs snarare sprida smitta. Fokus hamnade inte på att man var sjuk utan på risken att kunna göra någon annan sjuk. Denna uppfattning stämmer in på sexarbetande kvinnor och droganvändare. Droganvändare ansågs också vara smittospridare men inte i lika stor utsträckning som sexarbetande kvinnor. Kvinnorna hade mer kontakt med allmänheten än vad droganvändarna hade.

Jag har i min analys kommit fram till att riskgrupperna var uppdelade i två läger: Den ena sidan fruktade man, den andra fruktade man inte, men inte heller fanns där mycket sympati. Precis som Bredström har poängterat så finns det fortfarande kvar en föreställning om att drabbas av HIV/AIDS handlar om osäkra identiteter snarare än osäkra beteenden. Riskgrupperna som lyftes i *Dagens Nyheter* 1985 är än idag stigmatiserade och därav kvarlevande i en diskurs viktig att diskutera.

4.1 Avslutande diskussion

I inledningen nämner jag den problematik jag anser kommer med den manliga hegemonin i Gardells historia. Gardells historia är viktig att uppmärksamma, men samtidigt är reproducering av den manliga dominansen värd att reflektera över. Vad jag kom fram till i min analys var att homosexuella män ansågs ta emot den ”goda” moral vilken premierades av en normativ samhällskonstruktion, till skillnad från hur sexarbetare och droganvändare ansågs förhålla sig till sjukdomen. Med detta vill jag inte på något sätt påstå att man bör ha mer sympati för vissa grupper än andra. Oavsett vem som drabbas eller hur man drabbas av HIV/AIDS bör inte detta vara ett hinder för ett samhälles acceptans av denna någon. Jag anser att diskursen om kvinnor och HIV/AIDS är fortsatt viktig att diskutera på grund av den rådande manliga norm inom sjukdomsdiskursen. Men framförallt för att denna norm har varit en självklarhet, exempelvis i Gardells historia var homosexuella kvinnor uteslutna. Jag vet att jag i denna uppsats inte heller har nämnt homosexuella kvinnor vilket är något jag kan känna att jag har saknat. Men samtidigt har min analys varit beroende av vad jag har funnit i mitt material i vilket homosexuella kvinnor inte har nämnts. Jag vill återkoppla till Edenheim vars artikel ”Gardell gråter bara för männen”¹³⁹ var inspirationen för denna uppsatsen:

Men det är inte homofobernas dåliga samvete vi flyr från; det är vårt eget dåliga samvete för att vi i dag och just nu gör precis samma sak som de. Numera är det inte de vita homosexuella männen som dör. Det är deras antites: de svarta, heterosexuella kvinnorna.¹⁴⁰

Grupper vilkas historia var osynliga under den tid som belysts i denna uppsats, vilken fortfarande är osynlig idag anser jag egentligen vara en viktigare historia att berätta än den som har beskrivits i denna studie. Det är lätt att vara efterklok. I egenskap av cis-kvinna hade jag gärna velat undersöka vidare hur HIV/AIDS påverkar maktstrukturer mellan kvinnor och män idag. Med detta är något som får behandlas vid ett senare tillfälle.

¹³⁹ <http://www.dn.se/kultur-noje/debatt-essa/gardell-grater-bara-for-mannen>

¹⁴⁰ <http://www.dn.se/kultur-noje/debatt-essa/gardell-grater-bara-for-mannen>

Litteraturförteckning

Böcker

Sontag, Susan. *Sjukdom som metafor: AIDS och dess metaforer*. Natur och kultur: Stockholm. 2001.

Ahmed, Sara. *The cultural politics of emotion*. Edinburgh University Press: Edinburgh. 2004.

Winther Jørgensen, Marianne & Phillips, Louise. *Diskursanalys: Som teori och metod*. Studentlitteratur: Lund. 2000.

Lykke, Nina. *Genusforskning: En guide till feministisk teori, metodologi och skrift*. 1. uppl. Liber: Stockholm. 2009.

Usdin, Shereen. *The no nonsense guide to HIV/AIDS*. Verso: London. 2003.

Månsson, Sven-Axel. & Hilde, Mats. *Mellan hopp och förtvivlan: En studie om hiv och homosexualitet*. Studentlitteratur: Lund. 1990.

Bredström, Anna. *Safe Sex, Unsafe Identities: Intersections of 'Race', Gender and Sexuality in Swedish HIV/AIDS Policy*. Department of social and welfare studies. Linköping university, Diss. Linköping: Linköpings universitet. 2008.

Svensson, Ingeborg. *Liket i garderoben: En studie av sexualitet, livsstil och begravning*. Institutionen för etnologiska studier, Diss. Stockholm: Stockholms universitet. 2007.

Henriksson, Benny. *Risk Factor Love: Homosexuality, Sexual Interaction and HIV Prevention*. Institutionen för socialt arbete. Göteborg universitet, Diss. Göteborg: Göteborg universitet. 1995.

Foreman, Martin. (red.) *AIDS and Men: Taking Risk or Taking Responsibility?* Zed Books: London. 1999.

Butler, Judith. *Genustrubbel: Feminism och identitetens subversion*, Diadalos AB: Göteborg. 2007.

Kapitel/del ur bok

Haraway, Donna. "Situated Knowledges: The Science Question in Feminism and the Privilege of Partial Perspective". I Harding, Sandra G. (red.) *The Feminist Standpoint Theory Reader*:

Intellectual and Political Controversies. 81-101. New York, N.Y.: Routledge. 2004.

Molina, Irene. "Fängslade kategoriseringar - eller våldets geografi". *Kulturens plats - maktens rum*. Gren, Martin., Hallin, PO. & Molina, Irene. (red.) 108-126. Brutus Östlings Bokförlag Symposion, Stockholm. 2000.

Rose, O. Sonya. "Cultural Analysis and Moral Discourses". *Beyond the Cultural Turn: New Directions in the Study of Society and Culture*. Bonnell, Victoria E., Hunt, Lynn Avery & Biernacki, Richard (red.). 217-240. University of California Press: Berkely & Los Angeles, Calif. 1999.

Svéd. George. "När aids kom till Sverige: Eller Aids angår alla – en liten betraktelse om när aids inte angick någon eftersom det bara drabbade bögar och knarkare...". *Homo i folkhemmet: Homo- och bisexuella i Sverige 1950-2000*. Andreasson, Martin. (red.). 226-243. 1. uppl. Anamma: Göteborg. 2000.

Elektroniska artiklar

Skeggs, Beverly. "The Moral Economy of Person Production: The Class Relations of Self-Performance on 'Reality' Television". *Sociologia: Revista do Departamento de Sociologia da FLUP*. Vol. XX. (2010): 67-84.

<http://ler.letras.up.pt/uploads/ficheiros/8788.pdf> (Hämtad 2012-11-30)

Brännström Öhman, Annelie. "Show Some Emotion!" Om emotionella läckage i akademiska texter och rum. *Tidskrift för genusvetenskap*. Nr. 2 (2008): 7-31.

<http://dspace.mah.se/bitstream/handle/2043/8969/TGV%202.08%201.pdf?sequence=3> (Hämtad 2012-12-21)

Watney, Simon. The Spectacle of AIDS. *October*. Vol. 43. (Vinter, 1987): 71-86

<http://www.jstor.org/stable/10.2307/3397565> (Hämtad 2013-01-10)

Hemsidor

Edenheim, Sara. "Gardell gråter bara för männen". (Elektronisk). *Dagens Nyheter*, 2012-11-21.

<http://www.dn.se/kultur-noje/debatt-essa/gardell-grater-bara-for-mannen> (2012-12-07).

Adlibris. "Torka aldrig tårar utan handskar: 1, Kärleken (Inbunden)".

<http://www.adlibris.com/se/product.aspx?isbn=9113043927> (Hämtad 2013-01-02)

Material

- DN 1: *Dagens Nyheter*, 1985-01-03, "Personalen fruktar aids"
- DN 2: *Dagens Nyheter*, 1985-01-04, "Lokalerna utdömda redan i våras"
- DN 3: *Dagens Nyheter*, 1985-01-06, "Minimal smittorisk för vårdpersonal"
- DN 4: *Dagens Nyheter*, 1985-01-18, "Storsatsning mot aids sparar miljoner"
- DN 5: *Dagens Nyheter*, 1985-01-30, "Samlagsförbud för aids-bärare"
- DN 6: *Dagens Nyheter*, 1985-02-12, "Förbud mot blodgivning"
- DN 7: *Dagens Nyheter*, 1985-02-23, "Blodpreparat dras in"
- DN 8: *Dagens Nyheter*, 1985-03-11, "Hjälpkår för aidssmittade"
- DN 9: *Dagens Nyheter*, 1985-03-22, "Två misstänkta aidsfall"
- DN 10: *Dagens Nyheter*, 1985-04-14, "Han lever i ångest och hoppas överleva"
- DN 11: *Dagens Nyheter*, 1985-04-17, "Även foster kan få aids"
- DN 12: *Dagens Nyheter*, 1985-04-21, "Vi kan förhindra aids-epidemin"
- DN 13: *Dagens Nyheter*, 1985-04-25, "Alla blodgivare kan aids-testas"
- DN 14: *Dagens Nyheter*, 1985-05-04, "Alla som ger blod ska kontrolleras"
- DN 15: *Dagens Nyheter*, 1985-05-05, " - Vägra ta aids-test"
- DN 16: *Dagens Nyheter*, 1985-05-11, "Läkare kräver tvångslag"
- DN 17: *Dagens Nyheter*, 1985-05-12, "Aids-testet är viktigt!"
- DN 18: *Dagens Nyheter*, 1985-05-15, "TV måste varna för aids"
- DN 19: *Dagens Nyheter*, 1985-05-17, "Aids möjligt att begränsa"
- DN 20: *Dagens Nyheter*, 1985-05-22, "Smittan måste stoppas utan tvång"
- DN 21: *Dagens Nyheter*, 1985-05-24, "Män med förstadier till aids kan bli friska"
- DN 22: *Dagens Nyheter*, 1985-06-06, "Aidssmittade i karantän"
- DN 23: *Dagens Nyheter*, 1985-06-13, "Nio av tio i riskgruppen är fria från aids-smitta"
- DN 24: *Dagens Nyheter*, 1985-06-19, "Ett steg närmare vaccin mot aids"
- DN 25: *Dagens Nyheter*, 1985-06-23, "Problemen blir värre"